

להיות, שאם היו רוב ישראל בארץ אחת משונה בטבעה יודו להראש.

טו"א. ומ"ש כת"ר, דאם מלחמות ממשפט המלוכה הן, איך נלחמו החשמונאים כנגד חילות סוריא בלא מלך. הנה על המלחמה היסודית של החשמונאים, שהיתה ביחוד נגד השמד ושעת הגזירה של היונים, «להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך», ע"ז אין מה לשאול כלל, שהרי גם על מצוה קלה יהרג וא"י, ואיך לא תהי' רשות וגם חובה להתחזק במלחמה, כדי לבטל את כח השמד ולהעמיד את כללות הדת על תילה. ועל המלחמות הבאות אח"כ, שגם המלכים הכשרים שבהם נלחמו, אז הלא כבר היו מלכים מועמדים ע"פ הסכמת האומה. אמנם יש לדייק מלשון הרמב"ם כפ"א דמלכים הלכה ח', שכתב: «נביא שהעמיד מלך משאר שבטי ישראל. והי' אותו המלך הולך בדרך התורה והמצוה ונלחם מלחמות ה', ה"ו מלך, וכל מצות המלכות נוהגות בו», שדוקא ע"פ נביא הוא דהוי מלך, ולא ע"כ הסכמת האומה בלא נביא, ובזמן החשמונאים כבר פסקה הנבואה מכבר, וכ"כ בהלכה ג' שם: «אין מעמידין מלך בתחילה אלא ע"פ ב"ד של שבעים זקנים וע"פ נביא». דמשמע דתרווייהו בעיני ב"ד של שבעים זקנים וגם נביא. אלא שמדבריו כאן בהלכה ג' הי' אפשר לומר, דלכתחילה היא המצוה בכך, אבל אם העמידו ישראל מלך בלא נביא ג"כ הרי זה מלך לכל מצות המלכות, ובזה הי' מקום לישיב הסתירה מפ"ה דסנהדרין ה"א, שכתב «אין מעמידין מלך אלא ע"פ ב"ד של שבעים ואחד», ולא הזכיר נביא, משום דבדיעבד ה"ו מלך, אבל בהלכה ח' דה' מלכים כאן, שכתב לשון בדיעבד: נביא שהעמיד, משמע דגם בדיעבד א"א להעמיד מלך בלא נביא, ואין לו דין מלך, וצריך לומר דבזמן שיש נביא בישראל גם בדיעבד אין מלך עומד בלא נביא, אבל כשאין נביא אז מעמידין ע"פ ב"ד הגדול, ואולי כונת הרמב"ם, דדוקא בזמן שעומד ג"כ מלך מבית דוד, אם העמיד

(תענית י"ד): עפ"ד הרא"ש בתשובה (כלל ד' סי' י') בענין שאלת גשמים במקומות שעונת הגשמים שלהם היא חלוקה מא"י ומבבל, ענין הרא"ש שם אינו נוגע כלל לריבוי בני ישראל ומיעוטם בארץ ההיא, שאפילו בעיר גדולה או אי אחד או אחדים, שאינם מחולקים חלוקה אקלימית חשובה, אין עונת הגשמים שלה חשובה להחשב כרבים, לשאול שלא בזמן הקבוע מחכמים בא"י ובבבל לכ"א כדינו, אלא דוקא בארץ שלמה, החלוקה באקלימה, אפילו אם יהיו ישראל מעטים בתוכה, ואין הטעם מפני שהם נחשבים כרבים מצד ריבויים, אלא מפני שהדעת נותנת שהולכים בכל ארץ אחרי צרכיה, וכמו שראינו שחלקו חז"ל במקומותיהם בין א"י לבבל כן יש לחלוק, לפי דעת הרא"ש, בין כל ארץ וארץ לפי טבעה, ומי שמזדמן בארץ, שטבעד שונה מטבע א"י ובבל, צריך להתפלל לפי צורך הארץ שהוא יושב בה, ואין זה ענין כלל לענין חשיבות הארץ כמו כלל ישראל כולו, שלא מצינו חשיבות זו לארץ מיוחדת כ"א להקהל היושב בא"י, וכמש"כ עפ"ד הגמ' בהוריות מקרא דכל הקהל מלבא המת עד נחל מצרים אבל בכל שאר ארצות כ"ז שאין שם רוב האומה כיחידים דמי, ולפי דעתי צריך מגדר מילתא כזה אומד מיוחד, ולא יצא מן הכלל לומר שאין צריך אומד, מפני שהוא דבר שב"ד מסכימים ע"ז, ושליחותיהו קא עבדינגן, כ"א הכלל כולו או רובו, והיינו עובדא דיעל ואסתר, ובגוף הדבר לא נתקבלו דברי הרא"ש בזה, ואנן קיי"ל בשו"ע סי' קי"ז, שגם בארץ שלמה ג"כ אין משנים ממטבע שתקנו חכמים, בא"י בז' במ"ח ובבבל ובכל חו"ל ס' יום אחר התקופה, אע"פ שאין הטבע של הארץ נוטה לזה, ודינם כיחידים, וכפי הנראה שהטעם הוא, דס"ל דא"י לעולם כרבים דמו, כמש"כ, דהקהל שבא"י חשוב ככלל ישראל, ובבל, כיון שאז היתה רוב האומה כפי הנראה בבבל, הי' ג"כ דינה ככל ישראל, וכיון שתקנו אז חכמים שוב אין משנים, ובאמת יוכל

עליו בתוך דבריו גם מן השופטים, ג"כ ראיתי מי שמתרצים ששופט דין מלך יש לו בזה. אמנם עכ"פ הננו רואים שהרמב"ן לא ס"ל הכי. אבל למה שנוגע להנהגת הכלל, כל שמנהיג את האומה דן הוא במשפטי המלוכה, שהם כלל צרכי האומה הדרושים לשעתם ולמעמד העולם. ומלשון המדרש רבה אמור פ' כ"ו, שאמר על שאול: דור דור ושופטיו דור דור ומלכיו כו', מלך ראשון שיעמוד על בניך, משמע שיהושע לא הי' מלך אלא שופט. ומ"מ כתב הרמב"ם בה' סנהדרין הנ"ל, שהרג את עכן מדין המלכות, ע"פ הודאת עצמו. אלא שאין מדבריו אלה של הרמב"ם כ"כ ראיה, שהרי נראה מלשונו בה' מלכים פ"א הנ"ל, גבי אין מעמידין מלך בתחילה אלא ע"פ ב"ד של ע"א וע"פ נביא: "כיהושע שמנהו מש"ר וב"ד", דס"ל שיהושע מלך הי'. וכן נראה ממש"כ בפ"ג ה"ח: כל המורד במלך ישראל יש למלך רשות להרגו, ומייתי ליה מהא דכתיב גבי יהושע כל איש אשר ימרה את פיך וכו' יומת. וכן מוכרח מד' הגמ' סנהדרין מ"ט א', דיליף מהא ד"רק חזק ואמץ" דגבי יהושע למעט שלא לבטל מד"ת, שדן מכאן עמשא שלא לבטל את ישראל ממסכת בשביל מצות דוד, ואם יהושע שופט הי' ולא מלך, ורק מילתא יתירתא קבלו עליהם ישראל עליו, שמי שימרה פיו יומת, נהי דאפשר לדחוק, שהחומר של מורד במלכות ח"מ אפשר ללמד מכאן מדין ק"ו, ואולי אינו אפילו בכלל אין עונשין מן הדין, והוי גילוי מילתא בעלמא, טפי מבת לגבי בת הבת דסנהדרין ע"ו א', אבל לגבי קולא ד"רק למעט ד"ת מנ"ל ללמוד חמור מקל להקל עליו, ומשו"ה דחה הרמב"ם את המדרש הנ"ל מכח סוגית הש"ס. ומ"מ הסברא קימת, דלענין משפט המלוכה, שנוגע להנהגת הכלל, ודאי גם שופטים מוסכמים ונשיאים כלליים במקום מלך הם עומדים. וסעד לדבר הוא לשון הרמב"ם בפ"ד דסנהדרין הי"ג: ראשי גליות שבבבל במקום מלך הן עומדים ויש להם לרדות את ישראל

נביא מלך אחר על חלק מישראל או רובו יש לו דין מלכות. וזה א"א בלא נביא, ומייתי המשל מירבעם שהעמידו אחיה השילוני, אע"פ שהי' רחבעם יושב על כסאו, ומן הדין מלך בן מלך א"צ משיחה, שהמלכות ירושה היא כמש"כ שם בפ"ב ה"ז, אבל כשיש עיכוב ואין עומד מלך מבית דוד, כשכבר נפסקה שלשלת הירושה מכמה דורות ע"י הגלות, ולא נתברר מי הוא הזוכה לשבת על הכסא, או מעמידין גם בלא נביא אלא ע"פ ב"ד. וזה הי' ענין מלכות בית חשמונאי, ומה שכתב הרמב"ן (בראשית מ"ט י'), שעשו שלא כראוי על אשר לא החזירו המלכות לבית דוד, בודאי הי' ראוי להשתדל בזה, ואם אולי היתה בזה העכבה, מצד המלכיות המושלות או עליהם, הי' ראוי לדבריו עכ"פ למנע מלקבל מלכות לכתחילה. אבל מ"מ כשמנוהו ישראל בהסכמת סנהדרין, שראו ג"כ שיש צורך בדבר, ואולי ראו שבלא עזרתם של החשמונאים, שזכו לתפארת גדולה באומה, מצד מעשיהם הגדולים וקדושת חסידותם ותורתם המרובה, לא הי' אפשר להעמיד מלך מב"ד, ע"כ הסכימו גם הם על המינוי שלהם, ולא נחשב זה להסנהדרין לדבר שאינו ראוי, גם לדעת הרמב"ן, כ"א להחשמונאים עצמם, שהם היו יכולים להשתדל בדבר, ע"פ הסכמת האומה; ואי אפשר לדעת פרטי המצב או, אע"פ שכתובים לפנינו רושמי דה"י, כמשכ"ל בשם הרמב"ם כמו"נ, ע"ד ערך הידיעה של העבר מהדברים הנכתבים, וחזן מזה נראים הדברים, שבזמן שאין מלך, כיון שמשפטי המלוכה הם ג"כ מה שנוגע למצב הכללי של האומה, חוזרים אלה הזכיות של המשפטים ליד האומה בכללה, וביחוד נראה שגם כל שופט שקם בישראל דין מלך יש לו, לענין כמה משפטי המלוכה, וביחוד למה שנוגע להנהגת הכלל, ואפילו בענינים פרטיים, הרי הפלגש לדעת הרמב"ם, פ"ד הי"ד שם, שאינה מותרת כ"א למלך ולא להדיוט, שהרמב"ן בתשו' הובאה בכ"ש פ"א דאישות ה"ד, הקשה

מליצת מלך, אבל בקוהלת עיקר הדרשה הוא רק להתרעם עליו על שלא השתדל בהיתר נדרו, וקרא עליו „עמל הכסילים תיגענו אשר לא ידע ללכת אל עיר“, אין מקום להזכיר את הצד המלכותי שלו, וקוראו בתואר המינוי שלו ראש וקצין, כדכתיב בקרא בענין התמנותו.

טו. ומה שכתב כת"ר לפשוט ספיקא דידי אם הא דחיי עצמו קודמים היא חובה, או דילמא רשות היא, דכיון דבלא"ה גפש מישראל אבודה אין כאן משום וחי בהם, אלא שאין חיוב, משום מאי חזית דדמא דהאיך סומק טפי דילמא דמא דידי סומק טפי, אבל אם רוצה למסור נפשו כדי להציל חיי חבריו י"ל דה"נ דרשאי, או דילמא כללא ד"את דמכם לנפשותיכם אדרוש" וכו' בכל גווני הוא, אפילו במקום שמציל במסירות נפשו את חיי חבריו, וממילא י"ל גמי דבכה"ג ג"כ חלה עליו מצות וחי בהם, — מלשון הברייתא דב"מ ס"ב א', ומדקדק בלשון בן פוטירא למה אמר „ואל יראה אחד מהם במיתתו של חבריו“, ולא אמר „ואל יראה במיתת חבריו“, כלומר בעל הקיתונן, אלא לאו דקמ"ל, דאפילו נתן בעל הקיתונן ברצון את קיתונו להאחר, אין רשות להנותן לותר על חיי שעה שלו, בשביל הצלת חבריו, וכיון דלבן פוטירא הוא כך, ק"ו שלר"ע דחיי עצמו קודמים לגמרי, ולע"ד אין זו סברא מקובלת לומר, שלבן פוטירא אסור לו לותר על חיי שעה שלו בשביל חיי עולם של חבריו, והדברים נראים ק"ו, שהרי חיי עולם ודאי יקרים הם הרבה מחיי שעה וכמשכ"ל בענין ויתור חיי שעה בשביל חיי עולם, מתשו' שבו"י, וכדמוכח מסוגיא דע"ז כ"ה ב', והכח המחייב הרי צריך להיות כח יותר גדול מהכח המרשה, וכיון דלבן פוטירא אין מחייבים אותו לותר על חיי עולם שלו, כדי להציל חיי שעה של חבריו, אי"כ ק"ו כפול הוא, שאם רוצה לותר על חיי שעה שלו, שהם פחות יקרים מחיי עולם, ולהציל חיי עולם של חבריו, שהרי זה משובב, כיון שאין ב"פ דורש שחייך קודמים

בכל מקום כו', וק"ו שנשיאים המוסכמים באומה, בזמן שהיא בארצה ובשלטונה, באיזו מדריגה שהיא, שהועמדו בשביל הנהגת האומה, לא רק בעיקר בשביל הרבצת התורה, כבני בניו של הלל דלא נקראו שבט כ"א מחוקק, כפי הנראה מסנהדרין ה' א', דאינם עומדים במקום מלך, כ"א כח ב"ד יש להם, אבל אותם שהוסכמו בעמדתם לכתחילה, בשביל האומה בהנהגתה הכללית, גם הארצית, כמלכי בית חשמונאי, וגם נשיאיהם, פשיטא דלא גריעי מראשי גלויות שבבבל, וע"כ לא הוצרך קרא לרבות ראשי גלויות, שהם דוקא מיהודה, ומבית דוד, כמבואר בתוס' שם ד"ה דהכא בשם הירושלמי, אלא להורות דאפילו בגלות יש להם כח של עמידה במקום מלך ישראל, אבל כשמתמנה מנהיג האומה לכל צרכיה בסגנון מלכותי, ע"פ דעת הכלל ודעת ב"ד, ודאי עומד הוא במקום מלך, לענין משפטי המלוכה, הנוגעים להנהגת הכלל.

ויש מהראשונים, שבקשו לישב החרות בעובדא דבת יפתח, שהי' ממשפט המלוכה שישמור מוצא שפתיו, ביחוד ברבים ובענין כללי, וזה דוחה אפילו שפ"ד*, אלא שהי' תרעומת על פינחס על שלא התיר נדרו, שאו לא הי' בזה נגד כבוד הנימוס המלכותי, כיון שהיא הלכה רווחת בישראל, ועי' במד"ר ס"פ בחוקתי, ודהתו"ס תענית ד' ד' ע"א ד"ה והיינו, ומסייע קצת לזה לשון „אני מלך“, שאמר יפתח על עצמו, בלשון המד"ר הנ"ל, אעפ"י שלא הי' כ"א שופט, והיינו שענין זה יסוד וכח קיומו הוא מצד הנימוס המלכותי שבו, ובמד"ר קוחלת פ"י פט"ו הלשון הוא „אני ראש וקצין“, ולא לשון מלך כבמד"ר ויקרא הנ"ל, ובאמת בויקרא קאי הדרשה אפרשת איש כי יפליא נדר, ובכללות הפרשה יש ג"כ הפסוק כל חרם אשר יחרם מן האדם, שלדעת הרמב"ם הנ"ל הוא על כחו של מלך, ובכה"ג שייכא יותר * ע' רמב"ן ויקרא כ"ז כ"ט והתוהמ"צ שם.